

Nederlands woord vooraf

Handelingsgerichte diagnostiek (HGD) staat nog steeds volop in de belangstelling. Veel orthopedagogen en schoolpsychologen zijn de afgelopen 15 jaar met het praktijkmodel aan de slag gegaan. Het heeft hen geïnspireerd bij het verbeteren van hun diagnostiek. De handelingsgerichte attitude, waarbij de diagnost zowel expert als samenwerkingspartner is, spreekt velen aan. Ook leerlingen, leraren en ouders waarderen de wijze waarop het model hen betreft bij het diagnostisch proces.

Sinds 2004, het jaar waarin ‘het rode boek’ *HGD: een praktijkmodel voor diagnostiek en advisering bij onderwijsleerproblemen*¹ verscheen, is er veel gebeurd. In opleidingen, trainingen en de onderwijspraktijk is de afgelopen 10 jaar veel ervaring met HGD opgedaan. Dit heeft een schat aan kennis en inzichten opgeleverd. Ook recent onderzoek biedt waardevolle informatie, zoals over wat effectief is in het onderwijs en de ondersteuning van leerlingen, scholen en ouders. Tevens zijn er ontwikkelingen in de visie op diagnostiek: wat is al dan niet zinvol en waarom (niet)? Bovendien is het onderwijsbeleid gewijzigd. Het beleid Passend Onderwijs heeft handelingsgericht werken (HGW), HGD en handelingsgericht arrangeren (HGA) prominent op de kaart gezet. Ook in het Vlaamse onderwijsbeleid zijn HGW en HGD verankerd. Vandaar dat dit boek ook een Vlaams voorwoord bevat. Scholen voor primair en voortgezet (speciaal) onderwijs implementeren inmiddels op grote schaal HGW. Deze scholen verwachten terecht dat de diagnostiek en ondersteuning die zij aanvragen aansluit bij HGW. Veel samenwerkingsverbanden hebben daarom voor HGA gekozen bij het toekennen van extra ondersteuning aan leerlingen.

Redenen genoeg en hoogste tijd om HGD volledig te herzien. Dat wat werkte is verder uitgebouwd en dat wat niet (goed) werkte is bijgesteld. Werkzame mechanismen zijn verwerkt in het diagnostisch proces, evenals hoe diagnosten zich kunnen wapenen tegen valkuilen in hun besluitvorming. Ook gegevens uit onderzoek en theorievorming over de ontwikkeling van kinderen/jongeren, kwalitatief sterk onderwijs, ‘goede’ opvoeding en effectieve interventies zijn benut. Doeltreffende manieren om leerlingen, leraren en ouders te motiveren zijn eveneens verwerkt. Recente ontwikkelingen in beleid en maatschappij hebben tevens een rol gespeeld bij de doorontwikkeling van

1. Dit boek was een herziening van de allereerste versie (Pameijer & Van Beukering, 1997).

HGD, evenals nieuwe richtlijnen van de beroepsverenigingen voor orthopedagogen en psychologen (NIP/NVO, 2013).

Dit alles maakt dit boek tot een geheel vernieuwde versie van het vorige boek.

Wat is er veranderd ten opzichte van het boek uit 2004?

- De oorspronkelijke vijf uitgangspunten zijn uitgebreid naar zeven. Doelgericht werken en systematisch evalueren staan meer centraal. Dit geldt ook voor de onderwijs/opvoedbehoeften van de leerling en de ondersteuningsbehoeften van zijn leraren en ouders: wat hebben zij nodig om een bepaald doel te behalen?
- De leerling heeft een sterkere positie gekregen in het diagnostische proces: ongeacht zijn leeftijd is hij medeonderzoeker. Alle kinderen/jongeren hebben immers het recht om geïnformeerd én gehoord te worden bij beslissingen die hen aangaan, aldus het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind (IVRK, 1990, artikel 12).
- Er is meer aandacht voor het samen met de leraar analyseren van diens pedagogisch-didactische aanpak, met als doel deze beter af te stemmen op dat wat de leerling nodig heeft om zich optimaal te ontwikkelen. Ook de leraar leerling-relatie krijgt meer aandacht, omdat deze een grote impact heeft op het leren en het gedrag van leerlingen.
- Ouderbetrokkenheid is nu een expliciet onderdeel van het diagnostisch proces. Hierbij gaat het vooral om het vergroten van het onderwijsondersteunend gedrag van ouders. Op dit terrein valt nog veel winst te behalen met het oog op schoolsucces.
- Valkuilen in de besluitvorming rondom diagnostiek en advisering (zoals tunnelvisie) krijgen meer aandacht, evenals suggesties hoe deze te voorkomen zijn.
- De twee reflectiefasen zijn vereenvoudigd, omdat deze te uitgebreid bleken voor de praktijk. De strategiefase bevat nu vier stappen (in plaats van zes) en de integratie/aanbevelingsfase vijf (in plaats van acht).
- Wetenschappelijke gegevens uit meta-analyses over goed onderwijs en effectieve interventies zijn in verschillende fasen verwerkt.
- De relatie tussen HGD en 'HGW op school' is uitgewerkt. Zo is er aandacht voor het opnemen van diagnostische gegevens in het groeps- of klassenoverzicht van de leraar en voor het verwerken van aanbevelingen in diens groeps- of klassenplan.
- HGD is ingebed in de ondersteuningsstructuur van een samenwerkingsverband, bijvoorbeeld bij het toekennen van extra ondersteuning met HGA. Dit arrangeren gebeurt op school, samen met de leerling, leraren en ouders. Ook de samenwerking met de jeugdhulp komt hierbij aan bod, met als doel het ontwerpen van integrale onderwijs- en jeugdhulparrangementen.

□ Doel van dit boek

'HGD in het onderwijs' beschrijft een model voor diagnostische besluitvorming en is op verschillende manieren te gebruiken:

1. Als kennismaking met de uitgangspunten en fasen van HGD in opleiding en training.
2. Als kader om te reflecteren op het dagelijks handelen: wat doe ik al handelingsgericht en wat zou ik beter kunnen doen?
3. Als inspiratiebron bij het ontwikkelen van een kwaliteitsstandaard voor diagnostische activiteiten in een onderwijsinstelling.

4. Als kader voor consultatie en multidisciplinair overleg.
5. Als kader voor ondersteuning bij het samenwerken met leerlingen, ouders, leraren, mentoren en andere professionals in onderwijs en jeugdhulp.

Dit boek is succesvol wanneer het diagnosten inspireert en motiveert tot het verbeteren van de kwaliteit van hun diagnostiek en de bruikbaarheid van hun aanbevelingen. Het uiteindelijke doel is dat HGD ten goede komt aan de leerlingen die extra ondersteuning nodig hebben en hun leraren en ouders.

□ Doelgroep

Dit boek is allereerst bedoeld voor orthopedagogen en psychologen werkzaam in en rondom het primair en voortgezet (speciaal) onderwijs. De meeste van hen hebben tijdens hun opleiding en stage reeds ervaring met HGD opgedaan. Zij passen veel elementen ervan al toe, bewust dan wel onbewust. Dat maakt het kader herkenbaar. Het is niet iets geheel nieuws of anders. HGD blijft echter in ontwikkeling. De vraag is daarom: *in hoeverre werk ik nog conform de meest recente standaarden?* Het boek is ook interessant voor andere onderwijsprofessionals, zoals intern en ambulant begeleiders, gedrags-, reken- en taalspecialisten, zorgcoördinatoren, schoolleiders, onderwijskundigen, schoolmaatschappelijk werkers en jeugdartsen/verpleegkundigen. Ook zij verrichten immers diagnostische activiteiten, zoals het observeren van onderwijsleersituaties of het bespreken van onderwijsondersteunend gedrag van ouders. Daarnaast is het interessant voor kwaliteitsfunctionarissen, methodiekontwikkelaars, managers van onderwijsinstellingen, praktijk/werkbegeleiders, stagebegeleiders, supervisors en voor docenten aan de universiteit en het HBO. Dit boek is informatief voor zowel studenten als ervaren diagnosten, vanwege de wetenschappelijke onderbouwing en de vele praktijkvoorbeelden.

□ Opbouw

Deel I bespreekt de achtergrond: wat, wanneer en waarom HGD? Het is te beschouwen als het theoretisch fundament van het boek. De inleiding (hoofdstuk 1) omschrijft de achtergrond van HGD en plaatst het model in een onderwijs- en ondersteuningsstructuur. In hoofdstuk 2 komen recente ontwikkelingen in diagnostiek en ondersteuning aan de orde, evenals de wijze waarop deze in HGD zijn verwerkt. Hoofdstuk 3 bespreekt de uitgangspunten: welk theoretisch kader ligt aan het model ten grondslag?

Deel II gaat over de inhoud: hoe verloopt HGD concreet? De hoofdstukken 4 tot en met 8 beschrijven de vijf fasen: intake, strategie, onderzoek, integratie/aanbeveling en advies/evaluatie. Uiteenlopende praktijkvoorbeelden illustreren de werkwijze. Ieder hoofdstuk sluit af met een checklist waarin het voorgaande is samengevat.

Aangezien de uitgangspunten en fasen van HGD samenhangen, is hier en daar niet aan herhaling te ontkomen. We hopen dat de lezer dit als functioneel ervaart.

Deel III betreft de organisatie: hoe is HGD toe te passen? Hoofdstuk 9 bespreekt hoe HGA houvast kan bieden in een multidisciplinair ondersteuningsteam. De vereiste gespreksvaardigheden komen in hoofdstuk 10 aan de orde: wat zeg je en wat vraag je in de verschillende fasen? Hoofdstuk 11 bespreekt de organisatie en de verslaglegging. De implementatie van HGD is het onderwerp van hoofdstuk 12: hoe pas je het model succesvol toe en hoe hou je het levend?

De geanonimiseerde casuïstiek en de praktijkvoorbeelden die één en ander illustreren, zijn ontleend aan praktijkervaringen van de auteurs en van collega's en aan casusbesprekingen tijdens HGD-trainingen. Elk hoofdstuk bevat aanvullende informatie in de vorm van downloads: theoretische verdiepingen, voorbeelden en praktijkervaringen. Deze zijn aangegeven met en te vinden op www.uitgeverijacco.be/handlingsgerichtediagnostiek. Na het verschijnen van dit boek blijven we downloads toevoegen. Ga daarom zo nu en dan naar de site van Uitgeverij ACCO voor deze updates.

Deel IV bevat drie bijlagen: Hulpmiddelen HGD (I), een overzicht van de downloads (II) en informatie over de auteurs en meelezers (III).

□ Dankwoord

Veel collega's hebben als meelezer een waardevolle bijdrage geleverd aan dit boek: Helen Bakker, Beatrijs Brand, Helma Koomen, Karen van Kooten, Henriëtte Kunis, Sonja de Lange, Mirella van Minderhout, Fleur Runeman en Hanneke Visser. Ook de Vlaamse stuurgroep HGW/HGD heeft een wezenlijke rol vervuld bij het tot stand komen van dit boek. Meelezers en stuurgroep: héél veel dank voor jullie grote en nimmer aflatende betrokkenheid. Hoe vol de agenda's ook waren en al was het vakantie, steeds vonden jullie weer de tijd om elk hoofdstuk kritisch te lezen en ons van feedback te voorzien. We zijn jullie zeer erkentelijk voor het constructieve meedenken en de vele goede suggesties! Ook danken we van harte alle leerlingen, leraren en ouders met wie we hebben samengewerkt. We hebben enorm veel van en met jullie geleerd! Zonder jullie was dit boek er niet geweest.

□ Tot slot

We zijn benieuwd naar praktijkervaringen: wat werkt? Welke successen heb je met HGD behaald? In welke valkuilen ben je gelopen? Welke suggesties ter verbetering heb je? Laat het ons weten via de Linkedingroep '*HGD in het onderwijs*'. Het model blijft in ontwikkeling en daarbij benutten we graag praktijkonderzoeken en voorbeelden. Bij voorbaat veel dank voor de feedback.

Met dit boek hopen we onze lezers niet alleen meer kennis over HGD te verschaffen, maar hen ook te inspireren en aan te zetten tot het uitproberen ervan. We refereren daarbij aan een Chinees gezegde: *vertel het me of laat het me lezen en ik vergeet het, laat het me zien en ik begrijp het, maar laat het me doen en ik wil en kan het!* Alleen door één en ander zelf toe te passen, door ermee te 'worstelen', krijg je zicht op wat

bij jou past en waardevol is in jouw werksetting. Betrek hierbij collega's, leerlingen, ouders, leraren, leidinggevenden en andere onderwijsprofessionals. Vraag hun gericht om feedback, zo leer je elke dag weer.

Voor ieder die met HGD aan de slag gaat: heel veel werkplezier en succes gewenst!

NOËLLE PAMEIJER en TANJA VAN BEUKERING, december 2014.